

Nr 32.

Ankom till Riksdagens kansli den 16 maj 1911 kl. 3 e. m.

Betänkande i anledning af väckta motioner om ändringar i gällande förordning angående försäljning af brännvin.

(2:a Afd.)

Till bevillningsutskottet hafva hänvisats fem särskilda motioner, nämligen från Första kammaren motionerna nr 28, af herr *Lindblad*, och nr 52, af herr *Bellinder*, samt från Andra kammaren motionerna nr 89, af herr *Fornander*, nr 120, af herr *Leander* m. fl., och nr 122, af herrar *Byström* och *Broomé* i Högbo, samtliga åsyftande ändringar i brännvinsförsäljningsförordningen med afseende å det s. k. Göteborgssystemet.

I motionen I: 28, af herr *Lindblad*, föreslås, att Riksdagen ville besluta *Motion I: 28.* följande ändrade lydelse af förordningen angående försäljning af brännvin den 9 juni 1905:

§ 17. 2. Bolag må ej till annan öfverlåta utminutering af annat brännvin än punsch, ej heller all utskänkning af brännvin inom kommunen; skulle bolag mot bestämd afgift å annan öfverlåta rättighet till sådan utminutering eller utskänkning, göre bolaget — — — — sin rörelse. samt

Öfvergångsstadganden.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 1914:

Bolagets nettovinst — — — — — fördelning af dessa medel äger rum.

Beträffande motiveringen för detta förslag får utskottet hänvisa till motionen.

*Motion
I: 52.*

I herr *Bellinders* motion I: 52 hemställes, att Riksdagen måtte besluta att i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t tacktes låta utreda:

dels huruvida icke ledningen och tillsynen öfver den detaljhandel med brännvin, som nu utöfvas af ett hundratrettiotal hvar för sig själfständiga bolag, bör öfverföras till en för hela riket gemensam styrelse tillsatt af Konungen;

dels huruvida icke förbud må utfärdas för detaljhandel med egentligt brännvin i annat än slutet och försegladt kärl;

dels såsom en följd häraf, huruvida icke all utskänkning af egentligt brännvin i öppet mått eller glas må förbjudas;

dels beträffande ändring i bestämmelserna angående storleken af nu gällande försäljningsavgifter till en mera enkel och mera effektiv form, och

dels huruvida och på hvilka villkor nuvarande spritförädlingsverk böra och kunna af staten inlösas, samt slutligen

dels hvilken ökad inkomst staten genom de till utredning föreslagna förändringarna kan komma att tillföras,

och sedan till Riksdagen framställa det förslag till förändring af nu gällande kungl. förordning om försäljning af brännvin och annan spirituosa, hvartill utredningen kan gifva anledning.

I fråga om de skäl, som af motionären anförts för dessa förslag, tillåter utskottet sig hänvisa till motionen.

*Motion
II: 89.*

I motionen II: 89, af herr *Fornander*, anföres följande:

»Under 1910 års riksdag frambar jag i motionen nr 12 i denna kammare önskemålet om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående tillägg till 15 § 1 mom. i förordningen angående försäljning af brännvin den 9 juni 1905, så lydande:

Bolag, som i 12 och 14 §§ omförmäles, skall hafva till ändamål endast att i sedlighetens intresse ordna och handhafva detaljhandel med brännvin och må icke afse att bereda vare sig delägarne vinning utöfver årlig ränta med fem procent å de af delägarne tillskjutna kontanta medel eller kommun någon ekonomisk fördel utöfver den vinst som enligt denna förordning kan tillkomma densamma.

Hvad sålunda stadgas utgör dock ej hinder för sådant bolag att utöfva försäljning af mat, äfven utan samband med brännvinsförsäljning, under förutsättning endast att handel med brännvin är bolagets hufvudsakligaste verksamhet.

I sitt betänkande nr 14 framhöll bevillningsutskottet, att de skäl, som af motionären åberopats till stöd för yrkandet om rätt för utskänkning

att i angifven riktning utvidga sin rörelse, torde vara, om icke tillfyllestgörande, så dock i och för sig beaktansvärda.

Redan häraf torde framgå att frågan, som förts på tal, äger en viss grad af befogenhet. Ännu mera framträder detta, om man fäster sin uppmärksamhet vid den omständigheten, att bevillningsutskottets ordförande låtit utskottets beslut åtföljas af sin reservation, åsyftande skrifvelse till Kungl. Maj:t angående utredning, huruvida icke sådan ändring af gällande förordning angående försäljning af brännvin lämpligen kunde vidtagas, att därför afsedt bolag berättigades att i viss utsträckning anordna matserveringsställen utan samband med försäljning af spirituösa drycker. I denna reservation hade tre af denna kammares utskottsledamöter instämt. Och tager man del af debatten i Första kammaren, sådan densamma återgifves i dess protokoll I: 18,14 får man det intrycket, att sympatierna äfven inom Första kammaren redan *då* voro så starka, att man *nu*, med tillbörligt fästadt afseende vid kammarens efter sistlidna septembervalen förändrade sammansättning, kan hafva den förhoppningen, att äfven Första kammaren skulle finna sig beredd att biträda Andra kammarens beslut att bifalla hvad reservanterna föreslagit.

Med hänvisning i öfrigt till 1910 års riksdagstryck: Andra kammaren, motion nr 12 och utskottsbetänkande saml. 5, nr 14, sid. 21, samt protokollen I: 18,14 och II: 27,21 hemställer jag, att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det tacktes Kungl. Maj:t låta utreda, huruvida icke sådan ändring af gällande förordning angående försäljning af brännvin lämpligen kunde vidtagas, att bolag, som i 12 och 14 §§ af sagda förordning omförmäles, berättigades att i viss utsträckning anordna matserveringsställen utan samband med försäljning af spirituösa drycker, samt därefter förelägga Riksdagen det förslag i ämnet, hvartill utredningen kunde föranleda.»

Den af herr *Leander* m. fl. väckta motionen II: 120 lyder så:

»Enligt § 17 i gällande brännvinsförordning äger bolag, som bildats för detaljhandel med brännvin, att på vissa villkor öfverlåta rättighet till utminuteri eller utskänkning åt enskild person. I fråga om rättighet af sistnämnda slag eller utskänkingsrättighet stadgas, att den, som fått dylik rättighet på sig öfverlåten, skall vara skyldig att hos bolaget inköpa allt för rörelsen erforderligt egentligt brännvin och det brännvin i öfrigt, som bolaget tillhandahåller i sin rörelse. Däremot lägger förordningen ej hinder i vägen för innehafvare af öfverlåten utminuteringsrättighet att inköpa sin spirituosa, hvar han behagar.

Då sådant bolag, hvarom här är fråga, icke har till ändamål att be-

Motion
II: 120

reda vare sig delägarna eller andra enskilda personer någon vinning utan endast att i sedlighetens intresse ordna och handhafva detaljhandel med brännvin, strider det tydligen mot det s. k. Göteborgssystemets anda, att öfverlåtelse af rättigheter till enskilda personer får förekomma. Enligt vårt förmenande hade det för nykterhet och allmän ordning varit lyckligast, om den nya brännvinsförordningen af 1905 ålagt vederbörande bolag att själfva ombesörja all handel med spirituosa. Då så emellertid icke skett, anse vi det för närvarande lönlöst att påkalla någon ändring i denna punkt. Däremot finna vi redan nu tiden vara inne för undanröjandet af oegentligheten, att en innehafvare af öfverlåten utminuteringsrättighet skall kunna till förfång för det allmänna gå vederbörande bolag förbi och ej vara skyldig att i likhet med innehafvare af utskänkningsrättighet inköpa sitt brännvin genom bolaget.

Det särskilda utskott, som vid 1905 års riksdag hade att förbereda frågan om revision af brännvinsförsäljningsförordningen, ansåg, att lagstadgad skyldighet för innehafvare af öfverlåtna utskänkningsrättigheter att från det öfverlåtande bolaget fylla det för rättighetens utöfvande erforderliga behovet af spirituosa skulle afsevärdt bidra till en effektivare beskattning af brännvinsförsäljningen. Utskottets sålunda uttalade åsikt har under den nyare brännvinsförordningens tillämpning visat sig fullt riktig. Genom Riksdagens beslut i öfverensstämmelse med utskottets hemställan är också principen erkänd, att all handel med spirituosa bör gå genom de härför särskildt bildade bolagen. Bemälda särskilda utskott erkänner också att ett utsträckande af skyldigheten att inköpa erforderligt brännvin hos vederbörande bolag äfven till innehafvare af öfverlåtna utminuteringsrättigheter skulle medföra dels effektivare beskattning och dels minskning af antalet rättigheter. Som likväl principens genomförande i sådan omfattning syntes utskottet för det dåvarande möta vissa svårigheter, ansåg det sig icke böra för tillfället tillstyrka stadgande i dylikt hänseende.

Emellertid tillåta vi oss rikta uppmärksamheten på särskilda utskottets ofvannämnda uttalande i fråga om beskattningens effektivitet och rättigheternas minskning. Tvenne fördelar skulle alltså vinnas, därest stadgande infördes om likställighet i berörda hänseende emellan innehafvarna af båda slagen af försäljningsrättigheter. Vidtoges tillika den ändring i förordningen, att innehafvare af öfverlåten rättighet skulle vara förpliktad att erlägga viss afgift för det verkligt försålda literalet spirituosa och icke blott — såsom nu är fallet — för det beräknade, vore jämväl detta ägnadt att hindra den enskilde att tillskansa sig fördelar på det allmännas

bekostnad och att i någon mån minska försäljningsstälernas antal och därmed äfven förbrukningen.

Det har påståtts, att någon ändring af förordningen i här ofvan antydd riktning skulle vara öfverflödig, enär det står det öfverlåtande bolaget fritt att vid upprättande af kontrakt med de s. k. vinhandlarna stipulera såsom villkor, att all spirituosa skall inköpas hos bolaget och afgiften utgå för det litertal, som verkligen försäljes. Vi tro dock icke, att blotta möjligheten af sådan öfverenskommelse emellan det kontrakterande bolaget och vinhandlarna är till fyllest. Erfarenheten här från Stockholm äfvensom från andra platser gifver vid handen, att man ej har att vänta, att saken tillfredsställande ordnas på frivillighetens väg, utan att klara och tydliga lagbestämmelser äro af nöden.

Andra kammaren har för sin del ansett, att en ändring af förordningen på sätt ofvan framhållits vore behöflig. Med anledning af en inom kammaren vid fjolårets riksdag i ämnet väckt motion (nr 11) beslöt nämligen kammaren med 108 röster mot 87 att aflåta en skrifvelse till Kungl. Maj:t med anhållan om utredning, huruvida icke sådan ändring lämpligen borde vidtagas.

Då vi anse frågan vara af den vikt, att den ånyo bör föreläggas Riksdagen, tillåta vi oss i öfverensstämmelse med Andra kammarens ofvannämnda beslut vid fjolårets riksdag vördsamt hemställa, att Riksdagen ville besluta att i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utreda, huruvida icke sådan ändring af gällande förordning angående försäljning af brännvin lämpligen kunde vidtagas, att bolag, som i 12 och 14 §§ af nämnda förordning omförmäles, förpliktades att vid öfverlåtande af utminuteringsrättighet stadga som villkor, att den, som fått sådan rättighet på sig öfverlåtten, skall vara skyldig att hos bolaget inköpa allt för rörelsen erforderligt egentligt brännvin och det brännvin i öfrigt, som bolaget tillhandahåller i sin rörelse, äfvensom att afgift för sålunda öfverlåttna rättighet skall utgå efter det verkligen försålda litertal spirituosa, samt därefter förelägga Riksdagen det förslag i ämnet, hvartill utredningen kan föranleda.»

Herrar *Byströms* och *Broomés* i Högbo motion II: 122 är af följande lydelse:

»På grund af sina oftast rätt stora affärer och det sätt, på hvilket de skötas, blifva brännvinsbolagen stundom 'en stat i staten'. Styrelsen för ett brännvinsbolag skall som bekant bestå af fem personer, af hvilka tre väljas af bolagsägarna och två af annat forum. Dessa personer hafva att bestämma ej blott förvaltningen af det kapital, som bolagets ägare insatt, utan ock i betydande grad öfver de stora inkomster, som rörelsen vanligen

*Motion
II: 122.*

gifver. Styrelsen bestämmer äfven huru stora hyror, som skola betalas, huru stora löner, som skola gifvas etc. Detta kan ske på sådant sätt, att bolagsdirektörer sitta med löner, som närma sig hvad ett statsråd har, och så att krogföreståndarna kunna erhålla inkomster, som i storlek täfla med hvad professorer vid våra högsolor få. Ett litet studium i t. ex. Stockholmsförhållandena och en del andra större städers förhållanden på dit-hörande område kan lämna godt belysningsmaterial härutinnan. Och hvad hyror för brännvinsutskänkningsställen angår, har på senare tiden rätt märkliga saker offentligen framhållits på möten i Stockholm.

Då de medel, som inkomma genom brännvinsbolagen, äro, sedan 5 % afdragits för delägares insatta kapital, såsom antydts, kommunens och det allmännas, så synes oss, att kommunen och det allmänna också böra få mera inflytande i styrelsen för brännvinsbolaget än hvad nu är fallet. Särskildt bör den kommun, inom hvars område försäljningen skall ske, få ett ord med i laget. Detta kan hafva sin betydelse dels i fråga om huru många af bolagets krogrättigheter skola begagnas och dels hvar krogarna skola förläggas. En af de tre styrelseledamöterna, som bolagets delägare hittills utsett, bör därför hädanefter, synes oss, utses af den kommun, där bolaget drifver sin farliga rörelse.

På grund af hvad som nu anförts, anhålla vi att få värdsamt föreslå, att Riksdagen måtte besluta, att första stycket i 3 mom. 15 § af kungl. förordningen angående försäljning af brännvin den 9 juni 1905 måtte få följande lydelse:

Bolags delägare skola vara minst nio, af hvilka åtminstone sex böra vara boende å den ort, där bolagets styrelse har sitt säte. Bolagets styrelse skall bestå af fem ledamöter, af hvilka två utses af delägarna i bolaget, en af landstinget, en af hushållningssällskapets förvaltningsutskott samt en af den kommun, där bolaget idkar sin rörelse, dock att i stad, som icke deltager i landsting, stadsfullmäktige utse den ledamot, som eljest skulle af landstinget väljas. I Stockholm utses tre ledamöter af stadsfullmäktige. Därest å landet eller i stad, som deltager i landsting, nytt bolag bildas å tid, då landstinget icke är samladt, må ordföranden i landstinget äga att utse en person att under tiden, till dess styrelseledamot blifvit af näst sammanträdande landsting utsedd, vara ledamot i styrelsen.

Samtliga ifrågavarande motioner afse att i olika afseenden reformera det s. k. Göteborgssystemet, på hvars för vårt land säregna principer hela brännvinsförsäljningslagstiftningen hvilat.

*Utskottets
yttrande.*

Göteborgssystemet afsåg, som bekant, ursprungligen endast att reformera försäljningen — närmast utskänknings — af brännvin till arbetarbefolkningen, därvid man ville dels inskränka brännvinsförtäringen, dels göra densamma till sina följder mindre fördärlig. Målet ville man vinna dels och framför allt genom att aflägsna det enskilda ekonomiska intresset, d. v. s. ordna försäljningen så, att säljarna ej hade något intresse af ökad omsättning, dels och genom att förbättra kroglokalerna och såmedelst utöfva ett hyfsande inflytande på kunderna samt genom att vid utskänkning tillhandahålla lagad mat, hvilket skulle minska brännvinets hälsovådliga inflytande. Därjämte skulle, enligt den ursprungliga idén, systembolagens inkomster hufvudsakligen användas till arbetarklassens gagn.

Det skulle blifva alltför vidlyftigt att här skildra, huru med tiden de faktiska förhållandena och lagstiftningen i samverkan utvecklats och i mångas tycke förvanskats systemet. Kändt är, att anmärkningar riktats mot det samma i dess nuvarande gestaltning från flera och helt motsatta håll. I motionen I: 52 framställas vidtgående reformkraf, åsyftande bland annat en skärpt kontroll öfver bolagens verksamhet, så att denna måtte handhafvas på en gång strängare »i sedlighetens intresse» och till större ekonomisk fördel för det allmänna, under det i motionerna I: 28 samt II: 89, 120 och 122 yrkas mer eller mindre partiella ändringar. Då dessa sistnämnda yrkanden emellertid stå i visst förhållande till de mera omfattande reformkrafven, finner utskottet lämpligt att behandla samtliga dessa motioner i ett sammanhang.

I motionen I: 52, af herr *Bellinder*, riktas synnerligen skarpa anmärkningar mot det förhållandet, att bolagens förvaltningskostnader på de senare åren stegrats i en proportion, som ej alls motsvaras af ökad vinst, hvarjämte det missförhållandet särskildt skulle råda, att omkostnadsstegringen nära nog helt fölle på den ena af bolagens rörelsegrenar, utskänknings.

*Motion
I: 52.*

De beräkningar, på hvilka motionären stödt sig, torde dock vara i viss mån missvisande. Sälunda synes motionären hafva förbisett den omständigheten, att bolagens antal på senare åren väsentligt ökats, exempelvis från 95 stycken 1898—99 till 132 år 1909. En jämförande granskning af förhållandena vid början och vid slutet af nämnda tioårsperiod bör enligt sakens natur för att lämna ett exakt resultat inskränkas till de vid periodens början existerande bolagen i den mån de ej under den-

samma upphört. Jämväl åtskilliga andra på kostnadssiffrorna inverkan-
de faktorer, öfver hvilka bolagen ej kunnat råda, har motionären underlåtit
att taga i betraktande. I dessa afseenden har från sakkunnigt håll till-
ställts utskottet följande kritik af motionärens uppgifter:

» Af de 95 bolag, som funnos år 1898—99, äro fortfarande 94 i verk-
samhet. Vid dessa bolag uppgingo *omkostnaderna* år

98/99 till kr. 3,765,006: 41

1909 » » 7,006,133: 66

ökning kr. 3,241,127: 25 eller 86,4 %

i stället för 106,8 % såsom af motionens siffror framgår.

I omkostnaderna äro inräknade *krono- och kommunalutskylder*, hvilka
uppgingo

98/99 till kr. 635,161: 83

1909 » » 1,920,511: 73

ökning kr. 1,285,349: 90 eller 202,4 %.

Om dessa utskylder, hvilkas storlek ej torde bero på bolagens skön,
frändragas, voro *återstående omkostnader* för

98/99 kr. 3,129,844: 58

1909 » 5,085,621: 93

ökning kr. 1,955,777: 35 eller 62,5 %.

Dessa omkostnader utgöras af *löner och arfvoden*

98/99 kr. 1,249,155: 07

1909 » 2,134,629: 01

ökning kr. 885,473: 94 eller 70,9 %.

Lokalhyror

98/99 kr. 764,940: 53

1909 » 1,216,508: 65

ökning kr. 451,568: 12 eller 59,0 %.

Öfriga omkostnader

98/99 kr. 1,115,748: 98

1909 » 1,734,484: 27

ökning kr. 618,735: 29 eller 55,4 %.

Ytterligare är härvid att märka, att de statistiska siffrorna för år 1909
i hög grad påverkats af detta års af de exceptionella förhållandena å arbets-

marknaden föranledda temporära spritförbud, hvarigenom konsumtionen minskades utan motsvarande inskränkning i bolagens omkostnader.

Såsom oriktigt torde man äfven få anse motionärens omdöme om resultatet af Göteborgssystemets verksamhet i Stockholm, då han yttrar, att man icke kunde finna, att systemets verksamhet »trots de ofantliga kostnader, som därpå nedlagts, medfört någon som helst minskning i brännvinsförbrukningen under sistförflutna tjugo år». Enligt hvad från bolaget upplysts, visar nämligen dess statistik följande:

Bolagets brännvinsförsäljning

utgjorde	Vid utskänkn. liter pr invån.	Vid utminut. liter pr invån.	Tillsammans liter pr invån.
1889—90.....	5,49	7,35	12,84
1909.....	1,47	7,55	9,20

Utskänkningsen synes alltså hafva minskats med 73 %, utminuteringsen ökats med 2 %, men brännvinsförsäljningen i sin helhet nedgått med 30 %.

Jämväl här får dock beaktas, att de relativt låga siffrorna för 1909 delvis bero af nyssnämnda spritförbud.

Men om sålunda motionärens framställning är öfverdrifven, i det att bland annat omkostnadsstegringen till afsevärd del berott af omständigheter, öfver hvilka bolagen ej kunnat råda, såsom växande utskylder till stat och kommun, berättigade löneförhöjningar åt tjänstemän hos bolagen och ökade hyror, äfvensom beträffande Stockholm och någon annan stad af den i nykterhetens intresse vidtagna åtgärden att förbjuda den s. k. disksupningen, hvilken åtgärd tydligen bidragit att öka kostnaden för hvarje utskänkt liter brännvin, torde likväl kvarstå som ett obestridligt faktum, att omkostnaderna för bolagens utöfvande af brännvinsförsäljningen i allmänhet äro högre än som förhållandena synas betinga, och med hänsyn till den uppkommande vinsten kan anses skäligt.

Redan sistlidet års Riksdag har emellertid uppmärksammat, att omkostnaderna inom vissa bolag stigit till en betydande höjd och anmärkt, att, äfven om olika förhållanden på olika orter kunde i viss mån förklara en dylik företeelse, sådan skiljaktighet i omkostnader olika bolag emellan, som den officiella statistiken hade att uppvisa, vore ägnad att tilldraga sig uppmärksamhet. Riksdagen fann med afseende härå önskvärdt, att en opartisk och grundlig utredning anställdes beträffande omfattningen af förefintliga missbruk samt möjligheten af deras afhjälpande medelst skarpt kontroll eller genom andra lämpliga åtgärder, och blef jämväl en skrifvelse aflåten till Kungl. Maj:t med begäran om en sådan utredning.

Då emellertid det utredningsarbete, som med anledning af berörda

skrifvelse läser vara påbörjadt, ännu icke blifvit slutfördt, synes det utskottet kunna, med anledning af förevarande motion och de omständigheter, som i samband därmed påvisats, ifrågasättas såsom en lämplig åtgärd, att Riksdagen påkallar Kungl. Maj:ts uppmärksamhet för några punkter, som, utöfver hvad sistlidet är framhölls, särskildt borde vid utredningen beaktas.

I sådant afseende synes till en början kunna framhållas, att bolagens bokföring borde så ordnas, att den tydligt utvisade inkomster och utgifter för de olika grenarna af ett bolags rörelse och sålunda särskildt för utminutereringen och särskildt för utskänkningsrätten.

Vidare har utskottet fäst sig vid frågan om bolagens mathållning. Motionären låter sin framställning anknyta sig förnämligast till förhållandena i Stockholm. Systembolaget i Stockholm utöfvar själf 30 utskänkingsrättigheter i s. k. värdshus, afsedda närmast för arbetarklassen. I dessa förekomma äfven s. k. källaravdelningar med finare lokaler och bättre mat. Det har mot bolagets värdshusrörelse anmärkts, att matprisen äro så låga, att bolaget utöfvar illojal konkurrens med nykterhetsvärdshuset, och att mathållningen, antingen den utöfvas af bolaget själf eller, såsom läser vara regeln, af utskänkingsföreståndaren, ådrager bolaget utgifter, som måste täckas af vinsten å utskänkningsrätten. I huru hög grad denna anmärkning kan vara befogad, har utskottet icke varit i tillfälle att utröna. Men obestriddt torde vara, att den äger en viss befogenhet, då bolaget, äfven där föreståndaren på egen risk ombesörjer mathållningen, kostnadsfritt tillhandahåller lokal, värme, belysning m. m., hvarigenom det blir denne möjligt att hålla lägre priser än andra jämförliga matserveringsställen. Det åligger visserligen bolagen att vid utskänkning af brännvin tillhandahålla lagad mat, men bör, efter utskottets förmenande, i möjligaste mån undvikas, att utgifterna därför komma att drabba bolagens öfriga rörelse, och håller utskottet före, att genom en mera ekonomisk anordning af mathållningen bolagens kostnads-siffra skulle kunna ej obetydligt nedbringas. Huru detta i öfrigt skall kunna ernås, tarfvar en noggrann undersökning. Att i åtskilliga afseenden inskränkningar och besparande omläggningar af administrationen skola kunna äga rum, torde emellertid kunna antagas.

Det har redan antydts, huru olika resultat de särskilda bolagens verksamhet gifvit beträffande vinsten å egen rörelse. Bland de faktorer, som reglera vinsten, stå gifvetvis i främsta rummet det pris, hvartill bolaget kan inköpa varan samt det salupris bolaget håller. I det förra hänseendet kan man icke bortse från, hurusom de senare årens företeelser på spritmarknaden hafva hotat att ställa bolagen i beroende af den uppkomna sammanslutningen mellan olika spritfabriker i landet, den

s. k. sprittrusten. Efter dennas tillkomst har därjämte såsom gifven konsekvens följt bränneriägarnas ringbildning. Det synes under dessa förhållanden måhända erforderligt, att åtgärder vidtagas till bolagens skyddande emot producenternas starka sammanslutningar. I sådant afseende har motionären föreslagit, att staten skulle inlösa förädlingsverken och därefter bedrifva förädlingen. Det afsedda ändamålet torde dock kunna nås på andra vägar. Bland annat står det ju alltid statsmakterna tillbuds att genom förändring i tullsatserna reglera allvarligare faror af trustbildning på förevarande område. Äfven andra medel kunna förvisso utfinnas vid en utredning af frågan.

I afseende å salupriset åter äro bolagen oförhindrade att taga hänsyn till alla inverkan omständigheter och beroende allenast af eventuell konkurrens sinsemellan. Denna konkurrens har emellertid ledt därtill, att olika bolag fixera olika pris på samma vara. Försäljningspriset för en liter varmrenadt brännvin vid utminuterung var 1909 lägst 1 krona 34,1 öre och högst 2 kronor. För flertalet bolag — 70 — låg priset mellan 1 krona 50 öre och 1 krona 75 öre, hos 36 bolag var det lägre än 1 krona 50 öre och hos 6 af dessa lägre än 1 krona 40 öre. Hos 25 bolag var priset däremot högre än 1 krona 75 öre. Jämväl alkoholhalten hos det sålda brännvinet växlade och ingalunda alltid i proportion till priset. Utskottet finner denna konkurrens oegentlig och vill ifrågasätta, huruvida icke bestämmelser kunde och borde införas därom, att alla systembolag skulle vara skyldiga att för samma pris och med samma alkoholhalt tillsaluhålla egentligt brännvin äfvensom billig konjak och liknande drycker.

Såsom ett kraftigt medel, ej allenast till reformerande af systembolagens sätt att fylla sin uppgift i och för sig utan ock till deras skydd utåt, har af motionären föreslagits inrättandet af en särskild kommission eller ett slags öfverstyrelse med såväl kontrollerande som förvaltande befogenhet. På denna öfverstyrelse skulle, enligt motionären, öfverflyttas »ledningen och tillsynen öfver den detaljhandel med brännvin, som nu utöfvas af ett hundratrettiootal hvar för sig själfständiga bolag», och skulle öfverstyrelsen äga att för försäljning af brännvin »efter statsmakternas anvisning meddela likformiga bestämmelser för hela landet, såsom att varan gjordes enhetlig, finge fastställd styrka och såldes till fastställt pris», äfvensom verkställa inköp.

I princip synes förslaget om ett gemensamt organ för samtliga systembolag värdt det största beaktande, äfven om man måste anse, att motionären tillämnat den ifrågasatta öfverstyrelsen en väl vidsträckt befogenhet, då han synes hafva afsett, att den skulle rent af ersätta de lokala styrelserna äfven beträffande vissa angelägenheter, som enligt sakens

natur lika väl eller bättre kunna besörjas af dem. Lämpliga uppgifter för en öfverstyrelse, antingen denna, såsom motionären tänkt sig, blefve fristående eller, såsom enligt utskottets åsikt därjämte ock främst bör förutsättas, ordnades såsom en afdelning af kontrollstyrelsen, torde emellertid vara att åstadkomma och vidmakthålla större likformighet de olika bolagen emellan i fråga om en del med försäljningsrörelsen sammanhängande spörsmål och tillse, att, såvidt möjligt, enhetliga principer komme att tillämpas i bolagens verksamhet, såsom exempelvis beträffande öfverlåtelsekontrakt, försäljningspris, varans styrka, förvaltningskostnader o. s. v. En blifvande utredning torde emellertid gifva ytterligare uppslag i afseende å den tilltänkta öfverstyrelsens verksamhetsområde och befogenhet.

Hvad angår motionärens hemställan rörande förbud mot utminuteri och utskänkning af brännvin annorlunda än i slutna kärl, synas giltiga skäl saknas för en dylik anordning, som dessutom skulle vara förenad med betydande besvär och kostnad.

För sin hemställan om ändrade bestämmelser »angående storleken af nu gällande försäljningsavgifter» har motionären ej anfört något i sin motivering, hvadan utskottet svärfvar i okunnighet om, hvad motionären i detta stycke åsyftar, och följaktligen saknar möjlighet att vidare yttra sig därom.

Hvad motionären slutligen yrkat beträffande utredning, angående hvilken ökad inkomst staten genom de af motionären föreslagna förändringarna kunde komma att tillföras, har utskottet saknat anledning tillstyrka redan på den grund, att utskottet icke kunnat förorda samma förslag i deras helhet. För öfrigt anser utskottet, att den här omhandlade reformeringen af systembolagens verksamhet bör komma till stånd, oafsedt om däraf skulle följa ökad eller minskad vinst för stat och kommun.

*Motion
I: 28.*

Den till sin innebörd mest betydelsefulla af öfriga föreliggande motioner är gifvetvis den af herr *Lindblad* väckta motionen I: 28. I denna föreslås förbud för bolag att öfverlåta rätt till utminuteri af annat brännvin än punsch. En dylik mera utsträckt monopolisering i bolagens hand af brännvinsförsäljningen är emellertid faktiskt redan genomförd beträffande flertalet bolag. Öfverlåtelser af minuthandelsrättigheter förekomma för närvarande blott hos 14 bolag och detta företrädesvis i de större städerna, där för den s. k. finare spirituosa man har att räkna med en större kundkrets.

Enligt gällande lagstiftning kunna bolagen vid öfverlåtelser af rätt

till minuthandel med brännvin göra särskilda föreskrifter beträffande tiden för kontraktet, sättet för försäljningsafgiftens utgående, pris, tid för försäljningsställes öppethållande och dylikt. Sålunda begränsa vissa bolag tiden för den öfverlätna rättigheten till ett år, medan andra låta den omfatta respektive bolags egen koncessionstid, i allmänhet tre år. Vidare bestämmes af somliga bolag försäljningsafgiften till en rund summa för år, under det andra bolag låta afgiften utgå med visst belopp för hvarje liter försåld vara, hvilket belopp i sin ordning af olika bolag fixeras olika och, enligt hvad som upplysts, för närvarande växlar mellan 17 och 6 öre. En del bolag meddela förbud för innehafvare af öfverlätna rättigheter att försälja egentligt brännvin och fastställa vissa minimipris å annan till försäljning tillåten spirituosa, medan andra bolag icke göra sådana inskränkingar. Slutligen föreskrifva vissa bolag, att rättighetsinnehafvarnas försäljningsställen få hållas öppna endast å samma tider på dagen som bolagens egna, hvaremot andra bolag medgifva längre och till äfventyrs endast af författningens föreskrifter begränsad försäljningstid.

Omfattningen af dessa restriktioner liksom kontraktsvillkoren i allmänhet torde i många fall påverkas af förhållandena vid relativt närbelägna försäljningsställen utom respektive kommuns område.

Helt visst medför nu antydda olikformighet afsevärda olägenheter, som påkalla rättelse och som förklara tillkomsten af nu föreliggande förslag. Dock synes det böra undersökas, om ej den erforderliga rättelsen kan ernås utan anlitande af ett så radikalt medel som det af motionären föreslagna. Utskottet håller härvid före, att ett fullständigt borttagande af bolagens rätt att, där förhållandena sådant föranleda, delvis öfverlåta utminutereringen af brännvin å enskilda, icke är för ändamålet nödigt eller ens lämpligt, och utskottet kan för öfrigt ej heller finna, att någon fördel i nykterhetshänseende skulle kunna vinnas därigenom, att äfven den s. k. finare spirituosan såldes i bolagens egna lokaler i stället för att såsom nu tillhandahållas af vinhandlarna på grund af från bolagen öfverlätta rättigheter.

Utskottets uppfattning om obehöfligheten af att gå den af motionären anvisade vägen grundar sig på det förhållandet, att hinder ej lära möta för att genom lämpliga, klokt afvägda bestämmelser i öfverlåtelsekontrakten sörja för, att utminutereringen af brännvin, äfven till den del den bedrifves af andra än bolagen själfva, kommer att utöfvas med behörig hänsyn till det allmännas intresse och särskildt så, att genom den öfverlätta handeln de restriktioner i nykterhetens och sedlighetens intresse, bolagen pålagt sin egen rörelse, icke blifva mer eller mindre overksamma.

I detta sammanhang vill utskottet äfven erinra därom, att bolagens

styrelser i allmänhet icke torde vara så sammansatta, att de kunna anses lämpade att handhafva bolagens rörelse i den vidgade och förändrade gestaltning, som ett bifall till motionärens förslag skulle medföra. Skulle bolagen i de större städerna tillmötesgå konsumenternas växlande önsningar i fråga om s. k. bättre spirituosa, komme deras rörelse att antaga en högst betydande omfattning. Blevde däremot konsumenternas önsningar åsidosatta, komme detta efter all sannolikhet att föranleda, att utländska spirituosaaffärer droge till sig en afsevärd del af omsättningen.

Härjämte är att märka, att en dylik utvidgning af bolagens verksamhet gifvetvis skulle medföra behof af en mera ingående kontroll öfver bolagen i det allmännas intresse, men torde lämpliga bestämmelser härför blifva lika svåra att utfinna som att därefter på ett effektivt sätt tillämpa.

*Motion
II: 120.*

I nära samband med den senast behandlade motionen står den af herr *Leander* m. fl. väckta motionen II: 120, hvori — under framhållande af den uppfattning, att då gällande författning ej ålagt bolagen att ombesörja all handel med spirituosa, det icke lönade sig att redan nu påkalla ändring i denna punkt — uttalats, bland annat, att vid öfverlåtelse af minut-handelsrättighet lika väl som vid öfverlåtelse af rätt till utskänkning borde vara fästadt villkor därom, att rättighetsinnehafvaren skulle hos bolaget inköpa det för rörelsen erforderliga egentliga brännvinet och det brännvin i öfrigt, som bolaget i sin rörelse tillhandahölle.

Enahanda yrkande, som bemälda motionärer i anslutning till denna uppfattning nu, enligt hvad ofvan anförts, framställt, förelåg äfven vid sistlidet års Riksdag till yttrande af bevillningsutskottet, och anförde utskottet då i sådant afseende följande:

»Utskottet vill erinra därom, att förslag i samma riktning som motionärerna nu framställt i fråga om 17 § 2 mom. i brännvinsförsäljningsförordningen, jämväl förelåg i en vid denna förordnings senaste revision vid 1905 års Riksdag väckt motion, däri hemställdes om en sådan redaktion af ifrågavarande moment, att 'Kungl. Maj:ts befallningshafvande skulle bestämma, från hvilket eller hvilka brännvinsbolag i berörda paragrafer omnämnda brännvin skulle inköpas.' Det Riksdagens särskilda utskott, som då behandlade frågan om ny brännvinsförsäljningsförordning, yttrade beträffande berörda förslag, att utskottet funnit sig böra förorda bifall därtill, dock endast i fråga om öfverlåtelse af utskänkingsrättighet, och tillkom sålunda på utskottets förslag det stadgande i berörda syfte, som nu återfinnes i sista stycket af 17 § 2 mom.

Det särskilda utskottet anförde i denna fråga vidare:

'Enligt uppgifter, som stått till utskottets förfogande, hade samtliga försäljningsbolagen i riket för försäljningsåret 1902—03 åt andra öfverlåtit sammanlagdt 298 utskänkningsrättigheter. Af dessa rättigheter hade öfverlåtit 109 utan skyldighet att inköpa varor af bolaget, 49 med skyldighet att inköpa egentligt brännvin af bolaget och 140 med skyldighet att inköpa all spirituosa af bolaget. I det öfvervägande antalet fall eller 189 fanns sålunda skyldighet i berörda hänseende, om ock i olika omfattning, stadgad. Detta förhållande, hvilket torde ådagalägga, att praktiska svårigheter icke förefinnas i detta afseende, har syntes utskottet utgöra ett skäl för införande af lagstadgad skyldighet för innehafvare af öfverlåtna utskänkningsrättigheter att från det öfverlåttande bolaget fylla det för rättighetens utövande erforderliga behovet af spirituosa.

Genom möjligheten för bolagen att jämväl vid dylik försäljning höja prisen lär en sådan bestämmelse kunna afsevärdt bidra till en effektivare beskattning af brännvinsförsäljningen. Ett utsträckande af berörda skyldighet äfven till innehafvare af öfverlåtna utminuteringsrättigheter skulle visserligen verka vidare i nämnda riktning samt till minskning af antalet dylika rättigheter. Principens genomförande i sådan omfattning torde dock för närvarande möta svårigheter i tillämpningen, hvarför utskottet icke ansett sig böra nu tillstyrka stadgande i detta afseende.'

Motionärerna hafva icke antydtt, att de förhållanden, som år 1905 bestämde Riksdagens uppfattning af denna fråga, sedermera ändrats, och enligt hvad inom utskottet upplysts, torde så icke heller kunna antagas vara förhållandet. Under sådana omständigheter lär motionärernas förslag i denna del icke böra bifallas.

Lika litet lär framställningen i öfriga delar påkalla någon ändring i gällande bestämmelser, då dessa synas bereda erforderlig möjlighet för bevakande af det allmännas rätt gentemot enskilda intressen. Af hvad motionärerna anfört synes ju ock framgå, att åtminstone på vissa ställen bolagen själfva tillgodogöra sig denna möjlighet, och skulle så icke allestädes vara förhållandet, torde väl vederbörande magistrat eller kommunalnämnd icke underlåta att därå fästa uppmärksamheten i det utlåtande, som skall afgifvas till Kungl. Maj:ts befallningshafvande före pröfningen af den ifrågavarande rättighetsupplåtelsen.»

Utskottet anser nu återgifna yttrande fortfarande äga giltighet.

I afseende å motionen II: 89, af herr *Fornander*, vill utskottet erinra därom, att motion i enahanda syfte afslogs af Riksdagen sistlidet år. Då därtill kommer, att, därest den utredning, som utskottet ifrågasatt i an-

*Motion
II: 89.*

ledning af motionen I: 52, skulle komma att omfatta äfven frågan om bolagens mathållning, lärar så mycket mindre anledning finnas, att tillstyrka någon särskild åtgärd i anledning af herr Fornanders nu framställda yrkande.

*Motion
II: 122.*

Hvad slutligen angår den i motionen II: 122, af herrar *Byström* och *Broomé* i Högbo, föreslagna förändringen i de särskilda bolagsstyrelsernas sammansättning, synes genom anordnandet af en öfverstyrelse för samtliga bolag, på sätt utskottet ofvan ifrågasatt, det allmännas intresse blifva tillräckligt tillgodosedt, hvadan den af motionärerna föreslagna åtgärden ej torde vara för det afsedda ändamålet erforderlig.

Till sist vill utskottet med afseende å den här ofvan förordade utredningen framhålla, att Riksdagen icke torde böra på förhand uppdraga allt för snäva gränser för densamma. En ganska grundlig revision af hithörande bestämmelser är nämligen förvisso behöflig för ett rätt tillgodosende af de intressen, systembolagen äro afsedda att tillvarataga, och en närmare undersökning kan möjligen komma att ådagalägga, att äfven andra åtgärder än de af utskottet antydda visa sig erforderliga för ändamålets vinnande.

På grund af hvad sålunda anförts, får utskottet hemställa,

1:o) att Riksdagen, i anledning af herrar Bellinders och Lindblads förevarande motioner I: 52 och 28, måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att vid den utredning rörande behöfligheten af ändrade föreskrifter för brännvinsförsäljningsbolagens verksamhet, om hvars föranstaltande Riksdagen i skrifvelse nästlidet år anhållit, jämväl måtte tagas under öfvervägande, i hvad mån ytterligare revision af gällande brännvinsförsäljningsförordning i här ofvan förordade hänseenden kan finnas af behovet påkallad, samt att därefter måtte för Riksdagen framläggas det förslag, som af utredningen kan föränledas;

2:o) att motionerna I: 52 och 28, i den mån de ej kunna anses besvarade genom utskottets hemställan under 1:o), icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föränleda; samt

3:o) att motionerna
II: 120, af herr Leander m. fl.,

II: 89, af herr Fornander, och
II: 122, af herrar Byström och Broomé i Högbo,
icke heller måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 16 maj 1911.

På bevillningsutskottets vägnar:

ALEXIS HAMMARSTRÖM.

Reservationer:

1) af herr *K. G. Karlsson* från Göteborg, som yrkat, att utskottets yttrande och förslag skulle hafva följande lydelse:

»Samtliga ifrågavarande motioner afse — — — (= utskottet, sid. 7 rad. 1—27) — — — motioner i ett sammanhang.

I herr *Lindblads* motion föreslås förbud för bolag att öfverlåta ut-Motion I: 28. minuter af annat brännvin än punsch.

En dylik mera utsträckt monopolisering är faktiskt redan genomförd på en mängd platser, där bolagen alltså själfva drifva *all* minuthandel med spirituosa. Dock förekomma öfverlåtelser af minuthandelsrättigheter fortfarande i 14 företrädesvis större städer, och ensamt i Stockholm finnas icke mindre än 51 stycken sådana öfverlåtna rättigheter. Genom dessa öfverlåtelser har afsetts att så fördela utminutereringen, att åt bolagens försäljningsställen förbehölles handeln med egentligt brännvin, medan den öfriga handeln lämnades åt vinhandlarna. Till utmärkande af gränsen gäller för spirituosa hos de sistnämnda ett visst minimipris, under hvilket de icke få sälja.

Genom dessa öfverlåtelser har affärsdriften betydligt förenklats för systembolagen. Dessutom får man vid bedömandet af hithörande företeelser erinna sig, att det s. k. Göteborgssystemet, såsom redan antydts, ursprungligen inriktade den hufvudsakliga delen af sin verksamhet på ordnandet af handeln med egentligt brännvin, emedan missbruket af detta ansågs vara en af de förnämsta anledningarna till fattigdom och elände af olika slag. Däremot tänkte man på den tiden mindre på det missbruk, som kan förekomma äfven af s. k. finare spirituosa. På senare tider har man emellertid icke kunnat undgå att märka, att handeln med billig af

vinhandlarna saluförd konjak tagit en synnerligen stor omfattning, som gjort de restriktioner i nykterhetens och sedlighetens intresse, bolagen pålagt sin egen rörelse, skäligen illusoriska samt i öfrigt verkat till förfång för bolagens omsättning och det allmännas intresse af denna.

Motionärens förslag att nu taga ett ytterligare steg till förverkligandet af Göteborgssystemets bärande idé, sprithandelns frigörande från det enskilda vinstbegäret, synes vara förtjänt af noggrant öfvervägande. Dock synes det utskottet, som om fullgiltiga skäl knappast förefinnas att i fråga om minuthandel göra skillnad mellan punsch och annan s. k. finare spirituosa.

Mot ett fullständigt borttagande af öfverlättna rättigheter har, särskildt hvad angår större städer, invändts, att bolagen icke skulle äga tillräcklig sakkunskap och varukännedom för att kunna på ett rationellt sätt drifva handeln med finare spirituosa. Äfvenså framhålles med en skärpa, som röjer oppositionens starkaste motiv, det berättigade intresset för vinhandlarna att få ostörtdt fortsätta en loflig handtering, som af äldre firmor bland dem utöfvats långt innan Göteborgssystemet kom till. Hvad den första anmärkningen beträffar, lärer det emellertid ej möta svårigheter för bolagen att i sin tjänst anställa personer med tillräcklig sakkunskap på området och att jämväl i öfrigt inrätta sig för den vidgade verksamheten, om blott rådrum gifves dem genom stadgandet af lämplig öfvergångstid. Därest en tillräckligt lång sådan medgifves, synas några betänkligheter ej heller böra möta af hänsyn till vinhandlarnas privatekonomiska intressen, ty, äfven om beroendet af upprepadt beviljande af rätt till fortsatt sprithandel af dem mera betraktats såsom en ren formalitet, är det dock så, juridiskt sedt, att den enskilde vinhandlaren icke har och icke kan få större rätt än bolaget själf äger. Liksom detta får sina försäljningsrättigheter för högst tre år, existerar ej heller för vinhandlaren annat än temporär sådan och ej ens något i sig befogadt kraf att under för bolaget förnyade rättigheter jämväl få kontraktet mellan honom och bolaget förnyadt. Hvad billigheten dock kan fordra är, att i hvarje fall en tämligen utsträckt öfvergångstid bestämmes, under hvilken innehafvarna af öfverlättna rättigheter hinna inrätta sig för den nya ordningen. Den af motionären föreslagna öfvergångstiden till den 1 januari 1914 synes för ändamålet otillräcklig. Till dess skulle näppeligen hvarken rättighetsinnehafvarna hinna ordna sin ekonomi, eller deras talrika efter förändringen öfverflödiga biträden kunna skaffa sig andra utkomstmöjligheter. Härtill kommer, att systembolagens intresse på denna punkt i viss mån sammanfaller med vinhandlarnas, i det bolagen äfven behöfva tid för att ordna sig för den betydande utvidgning af rörelsen, som ett fullständigt öfvertagande af minuthandeln med all spirituosa kommer att med-

föra. Utskottet har med hänsyn till dessa olika förhållanden tänkt sig en öfvergångstid af exempelvis tio år, under hvilken tid dock enligt sakens natur rättigheter ej skulle få öfverlätas å nya sökande. Utskottet anser emellertid, att, då det här gäller icke obetydliga ekonomiska intressen, ett eventuellt förbud mot öfverlåtelse af minuthandelsrättighet bör föregås af en genom Kungl. Maj:ts försorg anordnad utredning af hithörande förhållanden. Vid denna utredning bör äfven undersökas, huruvida icke redan under öfvergångstiden ett visst för hela landet gemensamt minimipris för af vinhandlare saluförd spirituosa kunde fastställas, så att icke, såsom nu ej sällan är fallet, vinhandlarna på en ort komma i en mera gynnsam ställning än de på en annan.

I herr *Bellinders* motion riktas synnerligen skarpa anmärkningar mot *Motion 1:52*. det förhållandet, att bolagens förvaltningskostnader på de senare åren stegrats i en proportion, som ej alls motsvaras af ökad vinst, hvarjämte det missförhållandet särskildt skulle råda, att omkostnadsstegringen nära nog helt fölle på den ena af bolagens rörelsegrenar, utskänkningsen.

De beräkningar, på hvilka motionären stödt sig, torde dock vara i viss mån missvisande. — — — (= utskottet, sid. 7 sista stycket till och med sid. 9 nedom midten) — — — kan anses skäligt. Enligt den officiella statistiken äro kostnaderna mycket olika för olika bolag. För år 1909 uppgingo kostnaderna för samtliga bolag till 30,2 öre pr liter. Omkostnaderna voro lägst 9,4 öre samt högst 86,5 öre. För 89 (af 132 existerande) bolag uppgingo de till mellan 15 och 30 öre, för 16 bolag öfverstege de 40 öre. Enligt hvad kontrollstyrelsen i anslutning härtill uppgifver, äro orsakerna till dessa växlingar flera. Sålunda blifva kostnaderna gifvetvis lägre i de bolag, som endast bedriva minuthandel, och kan ett bolag, som endast säljer vanligt brännvin, ordna försäljningen billigare än ett bolag, som utminuterar äfven finare spirituosa. Vinsten på egen rörelse belöpte sig nämnda år för samtliga bolag till 46,1 öre för hvarje liter försäld spirituosa. Lägst var den 9 öre och högst 82,5 öre. För 81 bolag växlade den mellan 35 och 55 öre, högre var den för 10 bolag och lägre för 40. Ett bolags rörelse gick med förlust. Denna statistik angifver dock icke och lärer på grund af sättet för bolagens bokföring ej heller kunna angifva, i hvad mån vinsten härleder sig från utminuteringsen eller utskänkningsen. Utskottet vill därför i detta sammanhang framhålla önskvärdheten af, att bokföringen så ordnas, att den tydligt utvisar inkomster och utgifter särskildt för hvardera rörelsen.

Herr Bellinder låter, förklarligt nog, sin framställning anknyta sig förnämligast till förhållandena i Stockholm. Systembolaget i Stockholm

utöfvar själf 30 utskänkningsrättigheter i s. k. värdshus, afsedda närmast för arbetsskassen. I dessa förekomma äfven s. k. källarafdelningar med finare lokaler och bättre mat. Det har mot bolagets värdshusrörelse anmärkts, att matprisen äro så låga, att bolaget utöfvar illojal konkurrens med nykterhetsvärdshusen, och att mathållningen, antingen den utöfvas af bolaget själf eller, såsom lärer vara regeln, af utskänkningsföreståndaren, ådrager bolaget utgifter, som måste täckas af vinsten å utskänkningsföreståndaren. I huru hög grad denna anmärkning kan vara befogad har utskottet icke varit i tillfälle att utröna. Men obestriddt torde vara, att den äger en viss befogenhet, då bolaget, äfven där föreståndaren på egen risk ombesörjer mathållningen, kostnadsfritt tillhandahåller lokal, värme, belysning m. m., hvarigenom det onekligen blir denne möjligt att hålla lägre priser än andra jämförliga matserveringsställen. Det åligger visserligen bolagen att vid utskänkning af brännvin tillhandahålla lagad mat, men bör, efter utskottets förmenande, i möjligaste mån undvikas, att utgifterna därför komma att drabba bolagens öfriga rörelse, och håller utskottet före, att genom en mera ekonomisk anordning af mathållningen bolagens kostnads-siffra skulle kunna ej obetydligt nedbringas. Huru detta i öfrigt skall kunna ernås, tarfvar en noggrann undersökning. Att i åtskilliga afseenden inskränkningar och besparande omläggningar af administrationen skola kunna äga rum, torde emellertid kunna antagas.

Det har redan antydts, huru olika resultat de särskilda bolagens verksamhet gifvit beträffande vinsten å egen rörelse. Bland de faktorer, som reglera vinsten, stå gifvetvis i främsta rummet det pris, hvartill bolaget kan inköpa varan, samt det salupris bolaget finner sig kunna hålla. I senare afseendet är bolaget oförhindradt att taga hänsyn till alla inverkan omständigheter och beroende allenast af eventuell konkurrens med andra systembolag. Detta har också ledt därtill, att olika bolag fixera olika pris på samma vara. Försäljningspriset för en liter varmrenadt brännvin vid utminuterung var 1909 lägst 1 krona 34,1 öre och högst 2 kronor. För flertalet bolag — 70 — låg priset mellan 1 krona 50 öre och 1 krona 75 öre, hos 36 bolag var det lägre än 1 krona 50 öre och hos 6 af dessa lägre än 1 krona 40 öre. Hos 25 bolag var priset däremot högre än 1 krona 75 öre. Jämväl alkoholhalten hos det sålda brännvinet växlade och ingalunda alltid i proportion till priset. Utskottet finner detta oegentligt och anser bestämmelser böra införas därom, att alla systembolag äro skyldiga att för samma pris och med samma alkoholhalt tillsaluhålla egentligt brännvin äfvensom billig konjak och liknande drycker.

Åtnjuta bolagen en relativ frihet vid bestämmandet af sina försäljningspris, äro de å andra sidan i regel så mycket mera bundna i fråga

om det pris de själfva hafva att erlægga till spritfabrikanterna. Särskildt de senare årens företeelser på spritmarknaden hafva hotat att ställa bolagen i beroende af den uppkomna sammanslutningen mellan olika spritfabriker i landet, den s. k. sprittrusten. Efter dennas tillkomst har därjämte såsom gifven konsekvens följt bränneriägarnas ringbildning.

Det synes under dessa förhållanden måhända erforderligt, att åtgärder vidtagas till bolagens skyddande emot producenternas starka sammanlutningar. I sådant afseende har herr Bellinder föreslagit, att staten skulle inlösa förädlingsverken och därefter bedrifva förädlingen. Det torde emellertid böra tagas i öfvervägande, om ändamålet ej kan nås på andra vägar. Bland annat står det ju alltid statsmakterna tillbuds att genom förändring i tullsatserna reglera allvarligare faror af trustbildningarna på förevarande område. Äfven andra medel kunna förvisso utfinnas vid en utredning af frågan.

Såsom ett kraftigt medel, ej allenast till reformerande af systembolagens sätt att fylla sin uppgift i och för sig utan ock till deras skydd utåt, har af herr Bellinder föreslagits inrättandet af en särskild kommission eller ett slags öfverstyrelse med såväl kontrollerande som förvaltande befogenhet. På denna öfverstyrelse skulle, enligt motionären, öfverflyttas »ledningen och tillsynen öfver den detaljhandel med brännvin, som nu utöfvas af ett hundratrettiotal hvar för sig själfständiga bolag», och skulle öfverstyrelsen äga att för försäljning af brännvin »efter statsmakternas anvisning meddela likformiga bestämmelser för hela landet, såsom att varan gjordes enhetlig, finge fastställd styrka och såldes till fastställt pris», äfvensom verkställa inköp. Äfven antyder motionären, att densamma skulle kunna öfvertaga ledningen af de för landets spritkonsumtion behöfliga reningsverken, sedan de enskilda sådana blifvit inlösta af staten.

Utskottet gillar visserligen i princip förslaget om ett gemensamt organ för samtliga systembolag, men då motionären synes afse, att öfverstyrelsen i viss mån skulle ersätta de lokala styrelserna, finner utskottet, att motionären tillämnat densamma en väl vidsträckt befogenhet. Lämpliga uppgifter för en öfverstyrelse, antingen denna, såsom motionären tänkt sig, blir fristående eller, såsom utskottet anser i första hand böra tagas i öfvervägande, ordnad såsom en afdelning af kontrollstyrelsen, torde emellertid vara att åstadkomma och vidmakthålla större likformighet de olika bolagen emellan i fråga om en del med försäljningsrörelsen sammanhängande spörsmål och tillse, att, såvidt möjligt, enhetliga principer komme att tillämpas i bolagens verksamhet, såsom exempelvis beträffande öfverlåtelsekontrakt, försäljningspris, varans styrka, förvaltningskostnader o. s. v. En

blifvande utredning torde emellertid gifva ytterligare uppslag i afseende å den tilltänkta öfverstyrelsens verksamhetsområde och befogenhet.

Hvad angår herr Bellinders hemställan rörande förbud mot utminuteri och utskänkning af brännvin annorlunda än i slutna kärl, synas giltiga skäl saknas för en dylik anordning, som dessutom skulle vara förenad med betydande besvär och kostnad.

För sin hemställan om ändrade bestämmelser »angående storleken af nu gällande försäljningsafgifter» har herr Bellinder ej anfört något i sin motivering, hvadan utskottet sväfvar i okunnighet om hvad motionären i detta stycke åsyftar, och följaktligen saknar möjlighet att vidare yttra sig därom.

Hvad herr Bellinder slutligen yrkat beträffande utredning, angående hvilken ökad inkomst staten genom de af motionären föreslagna förändringarna kunde komma att tillföras, har utskottet saknat anledning tillstyrka redan på den grund, att utskottet icke kunnat förorda samma förslag i deras helhet. För öfrigt anser utskottet, att den här omhandlade reformeringen af systembolagens verksamhet bör komma till stånd, oafsedt om däraf skulle följa ökad eller minskad vinst för stat och kommun.

Till sist vill utskottet uttala den åsikten, att Riksdagen icke torde böra på förhand uppdraga alltför snäva gränser för den utredning, som här ofvan förordats. En ganska grundlig revision af hithörande bestämmelser är för visso behöflig för ett rätt tillgodoseende af de intressen systembolagen äro afsedda att tillvarataga, och en närmare utredning kan möjligen komma att gifva vid handen, att äfven andra åtgärder än de af utskottet förordade kunna visa sig erforderliga för ändamålets vinnande.

Den ställning, utskottet funnit sig böra intaga till de här ofvan behandlade mera omfattande reformförslagen i herrar Lindblads och Bellinders motioner, har gifvetvis blifvit bestämmande för utskottets ståndpunkt beträffande i öfriga tre motioner föreslagna detaljreformer.

*Motion
II: 120.*

Därest Riksdagen bifaller, hvad utskottet föreslår i anledning af herr Lindblads motion, torde sålunda en utredning i det syfte, som innefattas i herr *Leanders* och hans medmotionärers motion, icke vara behöflig.

*Motion
II: 89.*

Herr *Fornander* har i sin motion föreslagit medgifvande för systembolagen att anordna mathållning äfven utan samband med brännvinsutskänkning. Motion i enahanda syfte framställdes af motionären äfven i föl men afslogs. I anslutning till hvad utskottet vid behandlingen af

herr Bellinders motion yttrat om bolagens mathållning, finner utskottet sig ej böra förorda den sålunda ifrågasatta utvidgningen däraf.

Hvad slutligen angår den af herrar *Byström* och *Broomé* i Högbo föreslagna förändringen i de särskilda bolagsstyrelsernas sammansättning, synes genom anordnandet af en öfverstyrelse för samtliga bolag, på sätt utskottet ofvan förordat, det allmännas intresse blifva tillräckligt tillgodosedt, hvadan den af motionärerna föreslagna åtgärden ej torde vara för det afsedda ändamålet erforderlig.

*Motion
II: 122.*

På grund af hvad sålunda anförts, får utskottet hemställa,

1:o) att Riksdagen måtte, i anledning af herrar Lindblads och Bellinders förevarande motioner I: 28 och 52, i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t tacktes för revision af gällande brännvinsförsäljningsförordning i af utskottet här ofvan angifna hänseenden låta snarast möjligt verkställa erforderlig utredning samt därefter för Riksdagen framlägga det förslag, som af utredningen kan föranledas; samt

2:o) att motionerna

II: 89, af herr Fornander,

II: 120, af herr Leander m. fl., och

II: 122, af herrar *Byström* och *Broomé* i Högbo, icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.»

2:o) af herrar *Ericsson* i Ofvanmyra, *Kvarnzelius*, *Forss*, *Olofsson*, *Janson* i Bråten och *Eriksson* i Grängesberg, som ansett, att utskottets yttrande bort hafva följande lydelse:

»Samtliga ifrågavarande motioner (= utskottet) — — — följa ökad eller minskad vinst för stat och kommuner.

Den till sin innebörd mest betydelsefulla af öfriga föreliggande mo-*Motion 1:28.* tioner är gifvetvis den af herr *Lindblad* väckta motionen I: 28. I denna föreslås förbud för bolag att öfverlåta rätt till utminuterung af annat brännvin än punsch.

En dylik mera utsträckt monopolisering är faktiskt redan genomförd på en mängd platser, där bolagen alltså själfva drifva *all* minuthandel med spirituosa. Dock förekomma öfverlåtelser af minuthandelsrättigheter fortfarande i 14 företrädesvis större städer, och ensamt i Stockholm finnas icke mindre än 51 stycken sådana öfverlåtna rättigheter. Genom dessa

öfverlåtelse har afsetts att så fördela utminuteringsen, att åt bolagens försäljningsställen förbehölles handeln med egentligt brännvin, medan den öfriga handeln lämnades åt vinhandlarna. Till utmärkande af gränsen gäller för spirituosa hos de sistnämnda ett visst minimipris, under hvilket de icke få sälja.

Genom dessa öfverlåtelse har affärsdriften betydligt förenklats för systembolagen. Dessutom får man vid bedömandet af hithörande företeelser erinra sig, att det s. k. Göteborgssystemet, såsom redan antydts, ursprungligen inriktade den hufvudsakliga delen af sin verksamhet på ordnandet af handeln med egentligt brännvin, emedan missbruket af detta ansågs vara en af de förnämsta anledningarna till fattigdom och elände af olika slag. Däremot tänkte man på den tiden mindre på det missbruk, som kan förekomma äfven af s. k. finare spirituosa. På senare tider har man emellertid icke kunnat undgå att märka, att handeln med billig af vinhandlarna saluförd konjak tagit en synnerligen stor omfattning, som gjort de restriktioner i nykterhetens och sedlighetens intresse, bolagen pålagt sin egen rörelse, skäligen illusoriska, samt i öfrigt verkat till förfång för bolagens omsättning och det allmännas intresse af denna.

Motionärens förslag att nu taga ett ytterligare steg till förverkligandet af Göteborgssystemets bärande idé, sprithandelns frigörande från det enskilda vinstbegäret, synes hafva goda skäl för sig. Dock synes det utskottet, som om fullgiltiga skäl knappast förefinnas att i fråga om minuthandel göra skillnad mellan punsch och annan s. k. finare spirituosa.

Mot ett fullständigt borttagande af öfverlåtna rättigheter har, särskildt hvad angår större städer, invändts, att bolagen icke skulle äga tillräcklig sakkunskap och varukännedom för att kunna på ett rationellt sätt drifva handeln med finare spirituosa. Äfvenså framhålles med en skärpa, som röjer oppositionens starkaste motiv, det berättigade intresset för vinhandlarna att få ostörtdt fortsätta en loflig handtering, som af äldre firmor bland dem utöfvats långt innan Göteborgssystemet kom till. Hvad den första anmärkningen beträffar, lærer det emellertid ej möta svårigheter för bolagen att i sin tjänst anställa personer med tillräcklig sakkunskap på området och att jämväl i öfrigt inrätta sig för den vidgade verksamheten, om blott rådrum gifves dem genom stadgandet af lämplig öfvergångstid.

Några betänkligheter synas ej heller böra möta af hänsyn till vinhandlarnas privatekonomiska intressen, ty äfven om beroendet af upprepadt beviljande af rätt till fortsatt sprithandel af dem mera betraktats såsom en ren formalitet, är det dock så, juridiskt sedt, att den enskilde vinhandlaren icke har och icke kan få större rätt än bolaget själf äger.

Liksom detta får sina försäljningsrättigheter för högst tre år, existerar ej heller för vinhandlaren annat än temporär sådan och ej ens något i sig befogadt kraf att under för bolaget förnyade rättigheter jämväl få kontraktet mellan honom och bolaget förnyadt. Hvad billigheten kan fordra är, att i hvarje fall så lång öfvergångstid bestämmes, att innehafvarna af öfverlätna rättigheter hinna inrätta sig för den nya ordningen. En öfvergångstid af tre år synes för sådant ändamål fullt tillräcklig.

Utskottet anser emellertid, att ett eventuellt förbud mot öfverlåtelse af minuthandelsrättighet bör föregås af en genom Kungl. Maj:ts försorg anordnad utredning af hithörande förhållanden. Vid denna utredning bör äfven undersökas, huruvida icke redan under öfvergångstiden ett visst för hela landet gemensamt minimipris för af vinhandlare saluförd spirituosa kunde fastställas, så att icke, såsom nu ej sällan är fallet, vinhandlarna på en ort komma i en mera gynnsam ställning än de på en annan.

Hvad slutligen angår den af herrar *Byström* och *Broomé* i Högbo föreslagna förändring i de särskilda bolagsstyrelsernas sammansättning, torde genom anordnandet af en öfverstyrelse för samtliga bolag, på sätt utskottet ofvan förordat, det allmännas intresse blifva i väsentlig mån tillgodosedt. Det vill dock synas utskottet, som om Göteborgssystemets princip lättare kunde göra sig gällande, efter hvarje ords särskilda förhållanden, om motionärernas förslag äfven vunne beaktande. Utan att närmare inlåta sig på styrelsernas sammansättning, hvilket bör bli föremål för utredning, vill utskottet dock uttala som sin uppfattning, att öfvervägande skäl synes tala för att styrelsernas flertal böra utses af det allmänna.

*Motion
II: 122.*

Till sist vill utskottet uttala den åsikten, att Riksdagen icke torde böra på förhand uppdraga alltför snäva gränser för den utredning, som här ofvan förordats. En ganska grundlig revision af hithörande bestämmelser är för visso behöflig för ett rätt tillgodoseende af de intressen systembolagen äro afsedda att tillvarata, och en närmare utredning kan möjligen komma att gifva vid handen, att äfven andra åtgärder än de af utskottet förordade kunna visa sig erforderliga för ändamålets vinnande.

Därest Riksdagen bifaller, hvad utskottet föreslår i anledning af herr Lindblads motion, torde en utredning i det syfte, som innefattas i herr *Leanders* och hans medmotionärers motion, icke vara behöflig.

*Motion
II: 120.*

Herr *Fornander* har i sin motion föreslagit medgifvande för systembolagen att anordna mathållning äfven utan samband med brännvinsutskänk-

*Motion
II: 89.*

ning. Motion i enahanda syfte framställdes af motionären äfven i föl, men afslogs. I anslutning till hvad utskottet vid behandlingen af herr Bellinders motion yttrat om bolagens mathållning, finner utskottet sig ej böra förorda den sålunda ifrågasatta utvidningen däraf.

På grund af hvad sålunda anförts, får utskottet hemställa,

1:o) att Riksdagen måtte, i anledning af herrar Lindblads, Bellinders samt Byströms och Broomés förevarande motioner I: 28 och 52 samt II: 122, i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes för revision af gällande brännvinsförsäljningsförordning i af utskottet här ofvan angifna hänseenden låta snarast möjligt verkställa erforderlig utredning samt därefter för Riksdagen framlägga det förslag, som af utredningen kan föranledas; samt

2:o) att motionerna
II: 89, af herr Fornander, samt
II: 120, af herr Leander m. fl., icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.*

3) af herr *Hammarström* mot viss del af utskottets motivering.

Det skulle här antecknas, att herrar *Lamm*, *Branting*, *Nilsson* i Bonarp och *Röing* icke deltagit i behandlingen och herrar friherre *C. J. Beck-Friis*, *E. Bohnstedt* och *Ljungberg* ej tagit del i den slutliga behandlingen af detta ärende inom utskottet.
